



## NAHÇIVANDA SERAMİKÇİLİĞİN GELİŞİM TARİHİNDEN\*

Toğrul HALİLOV\*\*

\*\* Doç. Dr. Azerbaycan Bilimler Akademisi, Nahçıvan Bölümü  
E-Posta: toqrul@gmail.com

İnsanların toprağı pişirmesi, pişirilmiş topraktan çeşitli ürünlerin yapılmasıyla seramikçilik sanatının gelişimi başlamıştır. Seramikçilik, yani kilin özel biçime düşürülmesi ve özel pişirilmesi ile bağlı olan meslek, bir sanat dalıdır. Seramik eşya boyutu, biçimi, üzerindeki desenler, hazırlandığı malzeme ve hazırlanma teknolojisine göre bir-birinden farklıdır. “Seramik”, “seramikçi” kelimelerinin kökenini Yunan dilinde “yanık ve yanmış madde” anlamına gelen “keramikos” oluşturur.<sup>1</sup> Tüm tarihi dönemlerde seramikçiler tarafından pişmiş topraktan (kilden) kaplarla birlikte çeşitli maddi kültür örnekleri yapılmıştır. Seramikçi tarafından çeşitli mamüllerin yapımı kolay olmamış, bu alanda belli bir beceri ve alışkanlıklar talep edilmiştir. Azerbaycan'ın tüm bölgelerinde olduğu gibi Nahçıvan'da da seramikçiliğın eski tarihi var. Bu sanat alanının gelişim tarihi Neolitik çağından (M.Ö. VII binyılda) başlıyor.

\* Bu çalışma Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı himayesindeki Bilimin Gelişmesi fonunun mali yardımı ile gerçekleştirilmiştir – Grant № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/47/5

**Gönderim Tarihi:** 05.05.2017

**Kabul Tarihi:** 16.06.2017

Neolitik ve Kalkolitik çağlarından farklı olarak Tunç çağında seramikçilik gelişerek ev sanatı dışına çıkmış, uzmanlaşmış üretim alanına dönüşmüştür. Seramikçiliğın gelişimiyle ilgili olarak mamüllerin yapılmasında, pişirilmesinde, desenlenmesinde farklılıklar sergilenmiştir. Onlar Neolitik ve Kalkolitik çağlarında yapılmış seramikçi ürünlerinden morfolojik ve tipolojik özelliğine ornamentlerine

<sup>1</sup> MEGEP, 2008: 3.

(desenlemesine), yapılma teknolojisine, kalitesine ve diğer belirtilerine göre farklılık oluşturuyor. Seramikçiler tarafından kilden mamül-lerin yapımında elle yanı sıra çömlekçi çarkı, onları pişirmek için fırınlar kullanılmıştır. İlk fırınları yapılarına kadar seramikçi ürünlerini pişirmek için ilkel teknik yöntemler kullanmışlardır. En eski, ilkel pişirme teknik yöntemleri seramikçi ürünlerinin açık yerde veya çukurda pişirmesidir. Her iki teknik yöntem eski çağda dünyada yaygın olmuştur. Seramikçi fırınları sonradan yapılmıştır. Tüm yöntemlerin uygulanmasında gerekli temel malzeme çok miktarda odun oluşturmuştur. Neolitik çağının basit ve kaba kaplarından farklı olarak Kalkolitik dönemde daha az görülmektedir. Yeni üretim teknolojisi ve ambalaj türleri benimsenilmiştir. Kapların kalitesini artırmak için yeni teknik yöntemler kullanılmıştır. Seramikçi fırınının yapılması bu dönemin en önemli olaylarından olmuştur. I Kültepe ile birlikte Şomutepe, Alikömektepe, İlanlıtepe Çalağantepe yerleşimlerinden seramikçi fırınlarının kalıntılarına tesadüf edilmiştir.<sup>2</sup> Onlar iki katlı inşa edilmiştir. Alt katta ocak yakılmış. Üst katta seramik birikerek pişirilmiştir. I Kültepe ile yanısıra II Kültepe yerleşiminin Erken Tunç çağına ait VII (yedinci), XI (on birinci) yapı-inşaat kalıntılarında da dairesel ve dikdörtgen biçimli seramik fırınlarının kalıntıları bulunmuştur.<sup>3</sup> (Tablo 1)

II Kültepe yerleşiminin Erken Tunç çağına ait VII (yedinci), XI (on birinci) yapı-inşaat kalıntılarında bulunmuş seramik fırınlarının ancak alt bölümü sağlam kalmıştır. Tüm fırınların kap biriken kısmı tamamen dağılmıştır.<sup>4</sup> Son dönemlerde de yerleşimden dairesel biçimde bir mok seramik fırınları bulunmuştur (Tablo 1). Bu fırının biçim ve özelliğine göre “Ağ deniz türlü” fırınlarla benzerlik oluşturduğunu söylemek olasıdır. Düşüncelerimizi kanıtlamak için kaynaklara baktığımızda “Ağ deniz türlü” fırınların Hindistan’dan Mısır’a, Yunanistan’dan İspanya’ya, Anadolu’dan Kafkaslara kadar olan geniş alandaki toprakları kapsadığını görmek olasıdır.<sup>5</sup> Erken Tunç çağından itibaren (M.Ö. IV binyıl) seramikçi çarkının kullanılması bu sanat alanına önemli

<sup>2</sup> Azerbaycan Tarihi, 2007: 80.

<sup>3</sup> Алиев, 1991: 24, 123.

<sup>4</sup> Алиев, 1991: 24, 123.

<sup>5</sup> Daniel, 2008: 38-42; <https://www.academia.edu/6234207/>; <https://www.academia.edu/6231124/>

etki göstermiş, onun yeni gelişme aşamasına geçmesine neden olmuştur. Kaplar simetrik biçimde formlaştırılmış, kaliteli pişmiş ve ankoplanmışdır. Kapların pişirilmesinin, şüyürlenmesinin (hamarlanmasının), süslenmesinin ve diğer teknolojik gelişmelerin yeni sınırlarına vâkıf olan seramikçiler ilginç sanat örnekleri yaratmışlardır. Kalın duvarlı kapların yanısıra, ince duvarlı, iyi cilalanmış kaplar da yapmışlar. Nahçıvan'ın seramikçilik mamüllerin (bulguları) sırasında kil kaplar çok sayıdadır. Bunun başlıca nedeni tüm tarihi dönemlerde kil kapların insanların hayatında önemli yer tutması, geniş kullanılmasıdır. Kil kapları mutfak ve çiftlik kapları olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Çiftlik kapları mutfakta kullanılmış kaplarla kıyasıda kalın duvarlı yapılmıştır. İster mutfakta, isterse de çiftlikte kullanılmış kil kapların yapılmasında birçok teknolojik gelişmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm seramik ürünlerinin yapıldığı gibi kapların yapımında da ilk olarak üretim için kaliteli toprak seçilmiştir. Bunun nedeni kaliteli topraktan yapılmış kapların uzun süre toprağın altında sağlam kalması, kaliteli pişirilmesidir. Çamurdan yoğrulmuş kapları belirli şekle getirirken onların simmetriyasına (biçimine) özel dikkat edilmiştir. Kabı belli forma getirdikten sonra pişirilme süreci zamanı çatlamaktan korumak için özel teknik yöntemler kullanılmıştır. Kabı öncelikle bir kaç gün gölgede, sonra ise güneş altında bekletip kurutmuşlardır. Sonra kabın pişirilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir. Bazen kapların üzerini çatlamaktan korumak için şüyürlemişlerdir. Pişirilme zamanı kapların çeşitli renklerde olmasının nedeni onların yapıldığı toprağın içerdiği demir bileşikleridir. Demir bileşikleri ateşin etkisinden çeşitli renklere dönüşerek kapların gri, pembe, siyah, vb. boyalı olmasına neden olmuştur. Kabların üzerinin renklenmesinde boyak bitkileri ve çeşitli mineraller kullanılmıştır. Marqans oksidinden kahveyi, bakır oksidinden yeşil, demir oksidinden sarı, kobalt oksidinden mavi renkler alınmıştır. Kapların üzerine pişirilmeden önce boya çekilmiş, sonra pişirilmiştir. Bu yüzden de kapların üzerindeki boyalar silinmemiş, günümüzdek sağlam kalmıştır. Kapların yapılması ve pişirilmesi işleminden sonra onların üzeri belli desenlerle süslenmiştir. Süslemede kullanılan desenler geometrik, nebati, antropomorfik, zoomorf olmak üzere birkaç gruba ayrılır.

Desenler sade ve karmaşık biçimdedir. Sade geometrik desenleri dalgalı, düz ve kırık hatlar oluşturuyor. Karmaşık desenler daire, dörtgen ve üçgen gibi geometrik desenler kombinasyonlarından oluşmuştur. Kapların üzerinin süslenmesinde basma, çizme, çertme v.b teknik yöntemleri kullanılmıştır. Neolitik ve Kalkolitik çağında kil kaplar açık pembe, kırmızı, bazen ise gri renkte saman karışımı olan kilden yapılmıştır. Tunç çağında kapların yapımında saman karışımı kullanılmamıştır. Kaplar iri veya küçük kum tanelerinden oluşan kilden kaliteli yapılmıştır. Erken Tunç çağında Kalkolitik çağının bir grup desenleme yöntemleri kalsa da seramikçiler tarafından yeni desenleme motifleri de kullanılmıştır. Erken Tunç çağında Nahçıvan seramikleri gri, siyah ve pembe renklerden yapılmıştır. Onlar cilalı ve cilasız yapılmıştır. Bu çağın seramik ürünlerinden bir kısmında bazı kapların üzerinde lekelerin kalmasının nedeni onların iyi pişirilmemesidir. İnce duvarlı, iyi cilalanmış kapların yapılması bu dönemde kapların pişirilme tekniğindeki gelişmelerle ilgilidir. Erken Tunç çağına ait kil kapların karakteristik özelliklerinden biri onların ağız kenarının dikdörtgen biçimde dışa çıkması, kapların ağızlarının iki taraftan biraz içeri birikmesi ve simetrik olmasıdır. Bu döneme ait kapların bazılarının ağız kenarlarının kalın yapılması Doğu Anadolu'nun seramik mamulleri için karakteristik özelliklerdendir. II Kültepenin Erken Tunç çağı tabakasından bulunmuş bu tür kapların bir grubunun benzerleri Göytepe'nin aynı çağa ait seramikleri arasına tesbit olunmuştur.<sup>6</sup> Erken Tunç çağında Nahçıvan seramikçileri tarafından kapların desenlenmesinde oval veya yuvarlak desenler, zigzag, "S", "L", "M", "Y" biçimli işaretler de kullanılmıştır. Üzeri oval veya yuvarlak süslü kil kaplar I Kültepe, II Kültepe, I Mahta arkeolojik yerleşimlerinde bulunmuştur.<sup>7</sup> I Kültepe yerleşiminden bulunmuş kabartma teknik yöntemle süslenmiş üzerinde "M" biçimli desen olan kil kaplar.<sup>8</sup> Yanıktepe yerleşiminden bulunmuş bir grup kaplarla benzerlik oluşturuyor.<sup>9</sup> I Mahta yerleşiminden üzeri çizme desenli çok sayıda kil kap bulunmuştur.<sup>10</sup> I Kültepe,<sup>11</sup> II Kültepe<sup>12</sup> yer-

<sup>6</sup> Bahşeliyev, 2007: 108.

<sup>7</sup> Bahşeliyev, 2004: 50.

<sup>8</sup> Абибуллаев, 1982: 133.

<sup>9</sup> Kuşnaryeva, Çubinaşvili: 1970: 89.

<sup>10</sup> Aliyev, Aşurov, 1992: 33-36.

<sup>11</sup> Абибуллаев, 1982: 127.

<sup>12</sup> Seyidov, 1993:123.

leşim yerlerinden bulunan üzeri zigzag desenli kil kapların benzerleri Güney Kafkasya'nın,<sup>13</sup> Ön Asya'nın<sup>14</sup> aynı çağa ait arkeolojik yapılarının seramikleri arasında var. Ovçulartepesi, I Mahta, Helec yapılarında bulunmuş Proto Kür-Aras seramiği<sup>15</sup> Nahçıvan'da Kür-Aras kültürünün oluşumu tarihinin eski olduğunu kanıtlıyor.

Nahçıvan'ın Erken Tunç çağı seramik ürünleri sırasında kilden yapılmış ocaklar, mangallar, hayvan, tekerlek figürleri de vardır.

Ocaklar nalşekilli ve dikdörtgen biçimdedir. Onların bir grubu basit yapılmıştır. Bazılarının arka kısmında yarımşer biçimde kulp yapılmıştır. Mangallar dairesel; kap altlıkları silindirik, yuvarlak ve dikdörtgendir. Tekerlek modelleri dairesel, kesikte bikonik biçimdedir, onun orta kısmında bir delik açılmıştır. Kil hayvan figürleri öküz, at, köpek figürlerinden oluşuyor. I Kültepe Höyüğü'nün Erken Tunç çağı tabakasından, Mahta Kültepesi'nden, Ovçulartepesi'nden bu tip arkeolojik bulgular bulunmuştur. I Kültepe'den 21,<sup>16</sup> Mahtadan 4<sup>17</sup> adet hayvan figürü bulunmuştur. Onların çoğu boğa figürleridir. Bu figürlerden her birinin kendine has özelliği var. Onlar arasındaki benzerlik figürlerin çoğunluğunun ayaklarının, bir grubunun ise boynuzlarının kırılmasıdır. Araştırmacı Osman Hebugullayev'in düşüncesine göre figürlerin kırılmasının nedeni onlardan ritüallerin icra edilmesinde kullanılmasıdır.<sup>18</sup> Kil hayvan figürlerinin kullanım amacı, semantikaıyla ilgili araştırmacıların düşüncelerini lojistik yönden, mantık açısından birleştiren en önemli konu figürlerden kült gibi kullanılması, figürlerin insanların dini-ideolojik görüşleri ile bağlantılı oluşturmalarıdır. Bu figürler Nahçıvan'daki Erken Tunç çağı yerleşimlerinden bulunmuş kayaüstü resimlerle, metal ürünlerin, kil kapların üzerindeki resimlerle ve hayvanlarla gömüyle lojistik yönden, mantıksal açıdan bağlantılı oluşturuşuyor. Bu nedenle tüm hayvan figürlerinin "hayvan kültü" adlı dini inançlar sistemi ile bağlantılı oluşturuşduğunu ehtimal etmek olasıdır.

<sup>13</sup> Кушнарева, Чубиншвили , 1970: 166.

<sup>14</sup> Sevin, Özfrat vd., 2000: 852.

<sup>15</sup> Aşurov, Bahşeliyev, Hüseynova, Aliyeva, Aliyev, 2010: 65-70; Bahşeliyev, Ristvet, Gopnik, Aşurov, 2011: 77, 86; Bahşeliyev, Marro, Aşurov , 2010: 32-34.

<sup>16</sup> Абибуллаев, 1982: 141.

<sup>17</sup> Aşurov, 2002: 65.

<sup>18</sup> Абибуллаев, 1982: 143.

Düşüncelerimizi kanıtlamak için kaynaklara göz atarsak Azerbaycan'ın kayaüstü resimlerinde boğayla ilgili eski örneklerin Gemikayanın yanı sıra Kobustan'daki Mezolitik (Orta Paleolitik çağ) çağı resimleri arasında var.<sup>19</sup> Gemikaya'daki kayaüstü resimlerinin çoğunda boğanın boynuzları bir-birine bitişik hilal biçimde resmedilmiştir. Bazı kayaüstü resimlerde bu hayvanların boynuzları kavis biçimde öne doğru yönelmiştir.<sup>20</sup> Kayaüstü resimlerin yanı sıra Kobustan,<sup>21</sup> Alikömektepe,<sup>22</sup> Kükü nekropolünden,<sup>23</sup> Şortepe, I Kültepe, II Kültepe yerleşimlerinden<sup>24</sup> boğayla ilgili arkeolojik bulgular vardır. Boğanın yanı sıra keçi, köpekle ilgili arkeolojik bulgular hep Gemikaya'da, ve Anadolu,<sup>25</sup> İran, Ön Asya<sup>26</sup> kayaüstü resimlerinde (petroglifler) çok sayıda tesbit olunmuştur. I Kültepe<sup>27</sup> ve Sarıdere nekropolünde<sup>28</sup> köpekle gömü de bulunmuştur.

Nahçıvan'ın Orta Tunç çağı kil kapları kilin rengine, yapısına ve süsleme tekniğine göre bir-birinden farklı iki ana gruba ayrılırlar. Birinci grup pembe renkli boyalı kaplar içerir. Bu tür kil kapların üretimi ve yayılması Azerbaycan arkeolojisinde "Boyalı kaplar kültürü" adı ile tanınır. "Boyalı kaplar kültürü" Nahçıvanın yanı sıra Urimiya havzası ve Doğu Anadolu'da da yaygındır. Azerbaycan'ın diğer topraklarında boyalı kaplar Nahçıvandaki gibi fazla değildir. Araştırmacı Veli Aliyev II Kültepe'nin stratigrafyasına göre "Boyalı kaplar kültürü"nü dört döneme ayırmıştır.<sup>29</sup> Bu kültürün ilk dönemi için monokrom (bir boyalı) boyalı kaplar karakteristik olsa da, sonraki dönemlerde polikrom (çok boyalı) boyalı kaplar yaygındır. Monokrom (bir boyalı) boyalı kaplarda kırmızının üzerine siyah renkle düz ve dalgalı çizgilerden oluşan çeşitli desenler çizilmiştir. Polikrom (çok boyalı) boyalı kapların üzerinde basit kompozisyonlu desenlerle yanı sıra karmaşık kompozisyonlu desenler de kullanılmıştır. Kapların üzerinin süslemesinde dalgalı, kesik çizgiler, üçgenler,

<sup>19</sup> Farecov, 2009: 21.

<sup>20</sup> Halilov, 2011: 23-29.

<sup>21</sup> Farecov, 2009, 17.

<sup>22</sup> Алиев, 1991: 169.

<sup>23</sup> Novruzlu, Bahseliyev, 1992: 25.

<sup>24</sup> Абибуллаев, 1982: 143, 144.

<sup>25</sup> Aliyev, 1993: 66.

<sup>26</sup> Bahseliyev, 2002: 42-44.

<sup>27</sup> Абибуллаев, 1982: 225.

<sup>28</sup> Bahseliyev, 2002: 23.

<sup>29</sup> Aliyev, 1977: 43-89.

küçük daireler, insan, kuş ve hayvan resimleri kullanılmıştır. I Kültepe, II Kültepe, Şahtahtı, Nehecir, Yaycı, Çalhanqala vb. arkeolojik yapılarından bulunmuş bu tip polikrom boyalı kapların bir grubu Göytepe'nin D ve C,<sup>30</sup> Haftavantepenin V, VI,<sup>31</sup> Dingeteppe'nin IV<sup>32</sup> kültürel tabakasından bulunan bazı kaplarla benzerlik oluşturuyor.

İkinci grup seramikler, kil kaplar boyasızdır. Onların bir grubunda Erken Tunç çağı seramiklerinde kullanılan desenlerin gelenekleri kullanılmıştır. Kapların bir grubunun üzeri Erken Tunç çağı seramiklerinde olduğu gibi çizme, çertme teknik yöntemleriyle çeşitli geometrik desenlerle süslenmiştir. Nehecir,<sup>33</sup> II Kültepe<sup>34</sup> vb. Arkeolojik yerleşimlerden bu tip kaplar bulunmuştur. II Kültepe yerleşiminden bulunmuş bu tip kapların çoğunun seramik fırınında bulunması onların yerli seramikçiler tarafından yapıldığını kanıtıyor. Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde bu bu tip kapların yayıldığı bölgeler Mil-Karabağ, Talış-Muşan, Kobustan ve Kuzey Doğu Azerbaycan'dır.

Nahçıvan bölgesinin Orta Tunç çağı seramik mamülleri sırasında Kızılburun yerleşiminden bulunmuş kil erkek figürü da ilgi çekicidir. Yüksekliği 20 cm olan bu figürün yüzü yassı, baş ve vücut üyeleri çok orantılı biçimde, elbiseli, çekmeli ve şapkalı yapılmıştır. İnsanın sol eli kemerinin üzerine koyulmuştur. Figürün şapkası ve bacakları kırmızı, kıyafeti beyaz renkli yapılmıştır. Vücudu ince çizgilerle siyah ve kahverengi renkle boyanmıştır. Onun üzerindeki libas pelerin tarzındadır. Kızılburun yerleşiminden bulunmuş çömleklerden birinin üzerinden de bu tip resim görülmüktedir. Kızılburun yerleşiminden bulunmuş bu figür İran'dan bulunan erkek figürü gibi elbiseli yapılmasına rağmen bazı farklılıklar göstermektedir. Kızılburun erkek figürünün İran'dan bulunmuş figürden eski olduğu söylenmektedir.<sup>35</sup>

Nahçıvan seramikçileri tarafından Orta Tunç çağında olduğu gibi Son Tunç çağında da kil kaplar boyasız ve boyalı yapılmıştır. Kapların süslenmesin-

<sup>30</sup> Brown, 1951: 21.

<sup>31</sup> Edwards, 1981: 189.

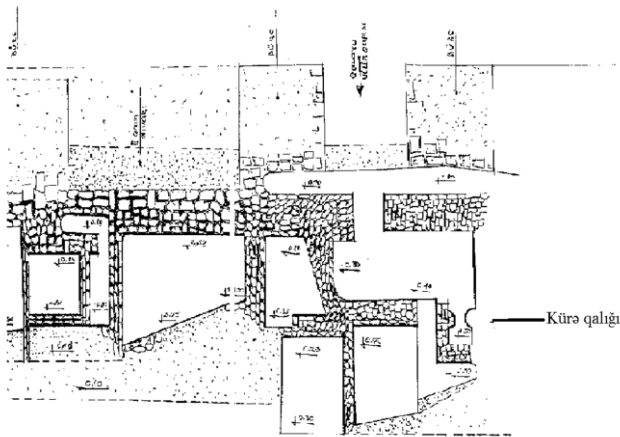
<sup>32</sup> Hamilin, 1977: 126.

<sup>33</sup> Seyidov, Bahşeliyev, 2002: 68.

<sup>34</sup> Алиев, 1991: 53.

<sup>35</sup> Aliyev, 1977: 62.

de geometrik (dalgalı, düz kırık hatlar, üçgen v.b.), zoomorf desenler çok kullanılmıştır. Onlar basit ve karmaşık kompozisyonludurlar. Bu çağ seramiklerinde konnelyur desenler de tesbit olunmuştur. Son Tunç çağının boya bezemeli seramikleri Doğu Anadolu'da olduğu gibi<sup>36</sup> polikrom (çok boyalı) boyalı olmuştur. Seramiklerin boyanmasında kırmızı, siyah, sarı ve diğer renkler kullanılmıştır. Son Tunç çağı yerleşimlerinden boya bezemeli seramiklerin bulunması "Boyalı Kaplar" kültürünün Son Tunç-Erken Demir çağına dek devam ettiğini kanıtıyor. Beyaz boyalı kaplar da bu çağa ait yerleşimlerden (I Kültepe ve Qazhan) bulunmuştur. Merkezi Avrupa ve Küçük Asya'dan Çin'e kadar geniş bir alanda yayılmış bu tür seramikler, konnelyur desenli seramikler gibi Hocalı-Gedebey kültüründe yaygındır. Bu nedenle bu türlü seramiklerin Hocalı-Gedebey kültürünü yaradan aşiretlerle karşılıklı ekonomok-kültürel ilişkiler sırasında Nahçıvan'a getirildiğini ihtimal etmek olasıdır. Nahçıvan'daki Son Tunç çağı yerleşimlerinden bulunmuş çanak, çömlek tipli kaplarla yanısıra çaydanlıklarda da Hocalı-Gedebey kültürüne ait özellikler (yuvarlak kabartmalar) var. Çaydanlık türü kaplarda, Hocalı-Gedebey kültürü için karakteristik olan yuvarlak kabartmalarla desenlenmiş kil kaplarda boya bezemenin uygulanması eski bir geleneğe dayandığını göstermektedir. Nahçıvan'daki arkeolojik yerleşimlerde bulunmuş boyalı kaplarda Doğu Anadolu, Hocalı-Gedebey kültürüne ait süslerin olması bu kültürler arasında etkileşimin olduğunu, bunları üreten aşiretlerin köken olarak aynı olduğunu göstermektedir.



**Tablo I: II Kültepe yerleşiminin planı**

<sup>36</sup> Çilingiroglu, 1990: 170; Çilingiroglu 1990: 25-44.



Çölmekçi çarkıyla ilgili yapılan araştırma sırasında Orta Tunç çağından başlayarak onların kullanılmasının emek verimliliğinin yükselmesine neden olduğunu görürüz. İlk seramik çarkı elle harekete getirilmiştir. O kısa eksen üzerinde kurulmuştur. Seramikçi eli ile çarkı hareket ettirdikten sonra onun durmasına kadar olan süre içinde iki eliyle kabı belirli biçime dönüştürmüştür. Kaynaklara baktığımızda M.Ö. IV-III binlerde el ile harekete getirilen bu tip çölmekçi çarklarının Babil, Mısır ve Hindistan'da da kullanıldığını görmekteyiz.<sup>37</sup> Son Tunç çağında ayakla harekete getirilen seramik çarkının uygulaması kapların üretimini ve kalitesini daha da artmıştır.

Nahçıvan'ın Tunç çağı seramikçilik sanatıyla ilgili yapılan araştırma sırasında şunu söyleyebiliriz: Tunç Çağı'nda Nahçıvan'da seramik sanatı uzmanlaşmış bir üretim alanı olmuştur. Son dönemlerde II Kültepe yerleşiminde yapılan arkeolojik araştırmalar sırasında oradan bulunmuş seramik imalathanesi ve çok sayıda seramik fırınları, içerisi boya ile dolu kil kaplar Orta Tunç çağında II Kültepe yerleşiminin Nahçıvan'ın önemli seramikçilik merkezlerinden biri olduğunu kanıtıyor.<sup>38</sup> Seramikçiliğin gelişimi sırasında kilden yapılan ürünlerin kalitesinin yanı sıra desenleme motifi de artmıştır. Seramiklerin süslenmesinde kullanılan desenler insanların dini-ideolojik görüşlerinin yanı sıra sanatkârlık yeteneğiyle de ilgilidir. Desenler, yerel özellikler yanı sıra, diğer kültürlerle de benzerlik oluşturmaktadır. Süslemede yerel desenler yanı sıra, diğer kültürlerle benzer özelliklerin bulunması farklı bölge insanların maddi ve manevi kültürlerinde benzerliğin olduğunu, her bir desenin derin bir anlamı olduğunu kanıtlamaktadır. Yerleşimlerden bulunmuş insan ve hayvan figürleri Nahçıvan'da heykeltraşlığın tarihine dair arkeolojik bulgulardan olup Tunç çağında seramikçilerin bu alanda da belli yeteneğinin olduğunu göstermektedir.

#### KAYNAKÇA

*Azerbaycan Tarihi* (en kadimden bizim eranın III asri) (2007), Yeddi cildde, I, Bakü.

<sup>37</sup> Ahmedov, 1989: 61.

<sup>38</sup> Aliyev, 1991: 38; Aliyev, Mammedov, 2010: 130.

Абибуллаев О.А. (1982), *Энеолит и бронза на территории Нахичеванской АССР*, Баку: Элм.

Алиев В.Г. (1991), *Культура эпохи средней бронзы Азербайджана*, Баку: Элм.

Aşurov S.H. (2002), *Nahçıvanın İlk Tunc Dövrü Keramikası*. Bakü: Elm.

Aşurov S., Aliyev O. (2010), "Nahçıvanın Erken Ekinçi Maldar Tayfalarının Medeniyyəti", *Azərbaycan Arxeologiyası*, (13), 1, 15-25. Bakü: Həzər Universiteti.

Асланов Г.М., Ваидов Р.М., Ионе Г.И. (1959), *Древний Мингечаур*. Баку: Издательство АН Азерб. ССР.

Aliyev V.H. (1977), *Azərbaycanda Tunc Dövrünün Boyalı Qablar Medeniyyəti*, Bakü: Elm.

Aliyev V.H., Aşurov S.H. (1992), "Mahta Tunç Dövrü Abideleri", *Azərbaycanda Arxeologiya və Etnoqrafiya İlmələrinin Son Nəticələrinə Həsər Olunmuş Elmi Konfransın Materialları*, 33-36, Bakü: Elm.

Aliyev V.H. (1992), *Gemikaya Abidesi*, Bakü: Azərnəsr.

Aliyev V.H., Məmmədov A.E. (2011), "II Kültepede Yeni Tədqiqatlar (2010-cu il)", *Azərbaycanda Arxeoloji Tədqiqatlar-2010*, 126-135, Bakü.

Ahmedov Q.M. (1989), *Bu Güne Nece Gelib Çıkmışdır*. Bakü: Az. SSR EA.

Bahşəliyev V.B. (2002), *Gemikaya Resimlərinin Poetikası*. Bakü: Bilim.

Bahşəliyev V.B. (2007), *Azərbaycan Arxeologiyası*, Bakü: Elm.

Bahşəliyev V.B. (2004), *Nahçıvanın Qədim Tayfalarının Mənəvi Medeniyyəti*. Bakü: Elm.

Bahşəliyev V., Marro C., Aşurov S. Ovçular tepesi (2010), "2006-2008-ci il Tədqiqatlarının Nəticələri", *First Pre Liminary Report the 2006-2008 Seasons*, Bakü: Elm.

Bahşəliyev V.B., Ristvet L., Gopnik H., Aşurov S.H. (2011), "Oğlankalada 210-cu ilde Aparılan Arxeoloji Tədqiqatların Nəticələri", 339-348, *Azərbaycanda Arxeoloji Tədqiqatlar-210*, Bakü: Həzər Universiteti,

Brown T.B. (1951), *Excavations in Turkey, 1948*, Jon Murray Albemarle Street, w.XIX, London.

Çilingiroğlu A. (1990), “Van-Urmiye Boyalıları İşığında Degerlendirilmesi”, 169-173, *Türk Tarih Kongresi*, X.

Çilingiroğlu A. (1990), “Gaziantep Müzesindeki Van-Urmiye Boyalıları”, *Ege Üniversitesi Arkeoloj ve Sanat Tarihi Dergisi*, B c, 25-44.

Daniel Rhodes (2008), *Kilns: Design, Construction and Operation*.

Edwards M.R. (1981), *The Pottery of Havtavan Tepe VI B (Urmia Ware)*, 101-140, İran, w. KIK.

Farecov N.M. (2009), *Azerbaycanın Kayaüstü Incasanatı*, Bakü: Azpoliqraf.

Hamilin C. (1977), *The Early Second Millennium Carbon Assemble Age of Dinka Tepe*, 125-153, İran.

Halilov T.F. (2011), “Gemikaya Anitinin Ortadogu Kültürüyle Bagliligi”, *Avrasiya*, 23-29.

Кушнарева К.Х., Чубиншвили Т.Н. (1970), *Древние кутьтуры Южного Кавказа*. Ленинград.

MEGEP (2008) (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) Seramik ve Cam Şekillendirme Antik Form Şekillendirme, Ankara.

Novruzlu E.İ., Bahseliyev V.B. (1992), *Sahbuz Bölgesinin Arkeoloji Abideleri*. Bakü: Bilim.

Sevin, V., Özfırat, A., Kavaklı, E. (2000), “Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları)”, *Bulleten*, LKIII/238: 847-882.

Seyidov A.Q., Bahşeliyev V.B. (2002), *Nahacirde Arkeoloji Araştırmalar*. Bakü: İqtisad Üniversitesi.

Сейдов А.Г. (1993), *Памятники кура-аракской культуры Нахичевани*, Баку: Билик.

[www.academia.edu/6234207/çanakkale\\_örneğinde\\_bati\\_anadolu\\_seramikçiliğinin\\_ege\\_adalarındaki\\_uzantıları](http://www.academia.edu/6234207/çanakkale_örneğinde_bati_anadolu_seramikçiliğinin_ege_adalarındaki_uzantıları)

[https://www.academia.edu/6231124/seramikte\\_odunlu\\_pişirim\\_gelenegi\\_uzakdogunun\\_yüksek\\_derece\\_firinleri](https://www.academia.edu/6231124/seramikte_odunlu_pişirim_gelenegi_uzakdogunun_yüksek_derece_firinleri)

## NAHÇIVANDA SERAMİKÇİLİĞİN GELİŞİM TARİHİNDEN

**Özet:** Seramikçilik, Nahçıvan'ın en eski sanat alanıdır. Makalede Nahçıvan'daki, seramikçilik sanatı üzerinde durulmuştur. Azerbaycan'ın diğer toprakları gibi Nahçıvan da önemli bir sanat merkezi olmuştur. Seramik ürünler boyut, biçim, desen, yapıldığı malzeme ve yapılış teknolojilerine göre bir-birinden farklıdır. Nahçıvan seramikçilerinin yapmış olduğu kil kaplar, sofraya veya mutfak seramiği olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Yapılan bilimsel araştırma sırasında belli oluyor ki, bu çağa ait seramiklerin süslenmesinde geometrik, zoomorf, nebati, antropomorfik v.b desenler kullanılmıştır. Onlar basit ve karmaşık kompozisyonludur. Resimlerin yayılma alanı Azerbaycanın yanısıra dünyanın çeşitli topraklarında yaygındır. Süslemede yerel desenlerin yanı sıra, diğer kültürlerle benzer özelliklerin bulunması farklı bölge insanların dini-ideolojik görüşlerinin de benzer olduğunu, her bir desenin derin bir anlamı olduğunu kanıtlamaktadır.

## HISTORY OF FORMATION THE POTTERY NAKHCHIVAN

**Abstract:** It was defined that pottery was one of the ancient craftsmanship areas in Nakhchivan. The article handicraft have been learnt in the Nakhchivan. In addition to Nakhchivan, as well as the other regions of Azerbaijan, was an important centre of craftsmanship. The pottery products differed from one another in their size, shape, ornaments on them, the material they were made of and the technology. The pottery products made by Nakhchivan potters were divided into two groups-welfare and kitchen ceramics. Scientific research that is going on during certain geometric in the decoration of ceramics from this period, zoomorf, vegetable, anthropomorphic patterns etc. have been used. They are simple and complex kompozisyon. Download Azerbaijan as well as pictures of the span widely around the globe land. They have both local characteristics and similarities with other cultures. In addition to local ornamentals, the presence of similar ornaments in other cultures proves that the people of the different regions of the world are alike in their religious-ideological views, and that each ornament has its deepest semantics.

**Anahtar kelimeler:** Nahçıvan, Seramikçilik, Arkeolojik Yerleşimler

**Key words:** Nakhchivan, Pottery, Archaeological Monuments